

TAMÁSI OROSZ JÁNOS

”...szép. ez arra való...”

Hegyi Zoltán Imre versei, avagy két ciklus az Egyről

A kortárs magyar irodalom, minden ellenkező híreszteléssel ellentétben, nagyon erős. Ami nem mondható el a kritikai visszajelzésekről – ami érthető, ha szomorú is. Ritkább megjelenések, csökkenő oldalszámok az egyik oldalon – bőséges alkotói kínálat a másikon. S olykor nagyon erős könyvek hullanak a visszhangtalanság csöndjébe. Azt gondolom, az egyes folyóiratok feladatai közé tartozik, hogy – észlelve ezt – pár évvel korábbi megjelenésekre térjenek vissza, nyomatékkal. Ezt teszem most, amikor az olvasó figyelmébe ajánlom Hegyi Zoltán Imre megrendítő kötetét, amelynek olvasása közben sorozatos érzelmi kihívásokkal nézünk szembe. Hullámverés, mondhatnám, de hát folyton változó a tenger és a folyam; szerzőnk sokat bejárt azok közül, az idő és a tér végtelenjét személyes ismerőseinek tudhatja; nagyon személyes társainak. Szövegei ennek megfelelően hol Odüsszeusz narratívái az élet teljessé válásának lehetséges és lehetetlen paraboláiról – miközben az andalító érzelmekbe alig csempészett, de annak a fehérnél is fehérebb rajzolataiban annál vaskosabb irónia kacsint az olvasóra. S hol Vergilius cinikus narratívája, avagy a szánakozás cinizmusa, amellyel a poklok kárhozát mutatja be, tárgyiasult tárgyilagossággal – mintha csak a bűnös lelkek Brehmszócikkeit fogalmazná; néhányát rá-rábízva közben Saint-Exupéryre (a Rózsára, a Rókára, vagy akár a gyökértelen Emberre). Valahogy így vezetnek végig bennünket Hegyi Zoltán Imre versei (*mit is tanultam/Négy kvartett, Cédrus, 2019*), úgy a testközelből megtapasztalt halmazati három évtized labirintusán, úgy a minden megalapozatlan optimizmusunk és megalapozott tévelygésünk mögött húzódó s emberemlékezet óta gyarapodó egyetemes emberi kultúra-hagyatékon.

És most akkor szelíden vegyünk magunkhoz némi levegőt, a recenzens legalábbis megáll a maga bevallásnyi csöndjében, mielőtt újratölt, s bólint: igen, ő maga is tűnődött a fenti mondatok könnyen félreérthető megfogalmazásán, vélte hallani a magasra tett lécszárny rezgését, egyszerűbben kellene talán leírunk azt, fontolgatta, hogy a költő maradandó értéket teremtve zárkózott fel a legendák (s ezzel együtt/ennek ellenére is a senki által nem vagy csak alig olvasott szerzők) közé; vers-beszéde abból a múlhatatlan csöndbe forduló szemlélődésből fakad és

táplálkozik, majd hogyanem óhatatlan ösztönösséggel, miből az imént említettek, de hosszú a névsor és a mából nézve búsulásra késztetően gazdag.

Ám mielőtt megnevezzük vélhető-vélelmezhető mestereit s elődeit, szóljunk a költőről. Egy régebbi fölfogás szerint Hegyi Zoltán Imre már kissé kilógna a középnemzedékre vonatkozó besorolásból, lévén ötvenkét esztendő, de manapság – elég csak a Térey-ösztöndíj életkor-kvótájára pillantanunk – nem túlzás őt e korosztályhoz sorolnunk. (El)ismertsége alapján ugyanakkor szinte még „pályakezdő”, különösen a hagyományos olvasási szokások követői számára. Ennek okát természetesen a nyomtatott sajtó ritkás és talán szelektív pályakövetési szokásrendjében kereshetjük; hisz költőnket ugyan már 1993-ban bemutatta egy rádióösszeállításban Parti Nagy Lajos, s ezt publikációk sora követte több folyóiratban (Ezredvég, Holmi, Magyar Napló, Mozgó Világ, Napút, stb), de a teljes belépő váratott magára. Első kötete csupán másfél éve, a második pedig néhány hónapja jelent meg; mindkettő Szondi György lankadatlan szerkesztő-kiadói tevékenységének köszönhetően, aki a tőle manapság elvárható módon népszerűsíti is műhelye, a Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványait. Hegyi Zoltán Imre első kötete, a (Prágai Tamás díjas) *Shizoo* az Ünnepi Könyvhét pódiumán mutatkozott be, újabb munkáinak hasonló rangos alkalom még nem adatott meg; várjuk, türelemmel. Hisz joggal remélhetjük talán, hogy előbb-utóbb ismét a művek kerülnek középpontba, s nem az okkal vagy oktalanul *hasogatott* lármafák.

A költő életkorát nem véletlenül említettem, s a hagyományos olvasási módokat sem. Hiszen szerzőnk mondhatni az internet felületeit kellőképpen belakta s bejárta, számos fórum vendége volt kezdetben, majd saját oldalakat is indított, az egyikre (*Irodalmi szabad rablás*) napi rendszerességgel kerültek fel új versei, közülük sok azon frissében, ahogyan elkészült; az oldal rendszeres látogatói így aktívan kísérhették a poézis születését, beavatottjai lehettek azon folyamatnak, mely persze teljességében mindig titok marad, nem, hogy az olvasó, de a szerző előtt is. Majd újabb weblapon (*Könyvvizsgálók*) bővítve repertoárját a kritikus-esszéíró Hegyi Zoltán Imrét is megismerhettük, Hamvas Béláról írt remek esszéfűzérét, s észrevételeit Weörestől Darvasiig – de a sok év terméséből lényegében sokféle ívet rajzolhatnánk.

Ezzel együtt is épp csak megemlítettük írói munkásságának lényeges vonásait; remélhetően ennyiből is sejthető az a meglepetés, mely nyomtatásban megjelent önálló munkáinak számát kísérheti. Különösen igaznak tűnhet ez akkor, ha hozzátesszük: talán nem is a *Shizoo* volt a valódi áttörés, noha annak értékei elvitathatatlanok, hanem a másodikként kézbe vehető két ciklusból álló kötet. Nevezetesen a most górcső alá vont: *mit is tanultam / Négy kvartett, Cédrus, 2019*.

Ám előbb, apró kitérőként, hadd emeljem ide a *Shizoo*-ról írt mondataim csekély részét. Költőnk és kora: az egyetemes, a megörökölt, s az átélt; de természetesen nem marad adósunk mindez lélek-szétszalazásával, olykor vitatható ítéle-

tek megfogalmazásával; hisz nem summázhat véleményt arról, amit bevallottan nem tud elképzelni, legyen az bárki bármely életvesztése, avagy halálugrása – de fölfoghatjuk ezt is az értelem és az értelmezhetetlen birokra kelésének. Aki dudás akar lenni, annak bizony ezt a meccset is le kell játszania, hogy eljusson a rejtett konklúziók egyikéhez: „akkor az enyém, ha elvesz. / úgy teljesít, hogy elfogyaszt. / magából kifordult világban / ázunk tavaszt” (Treelogy). Hogyan összegezzük hát végül e kötet – a Shizoo – érvényességét, súlyát, kivívott rangját és szerepét kortárs költészetünkben? Mindenkori olvasóját a gondolkodás helyzetébe, kényszerébe, s ugyanakkor ennek szeretetébe hozza. Lényeges ez, hiszen szeretni talán lehet gondolkodás nélkül, de gondolkodni szeretet nélkül – lehetetlen. „mert nem egészül. Kegyelemmé sem. / nem talál fogást rajta az / egész figyelem.”

Az egész – avagy a gondolkodás univerzuma. Mennyi pazar utalás, mennyi eredetien s mégis folytatván újragondolt meg nem értett, félresöpört gondolat rejtőzik abban... Lásd Villiam Blake rézmetsző hosszú ideig feledésre ítélt poézisét; s itt évezredek ugrottunk, bár kissé érdemtelen meg sem említeni HZI sorai kapcsán a sztoikus vizsgálódás „rézsútjait”, úgy is mint Zénón alapvetését; de hát elsősorban a poézisről szólnánk most, folytatván az utalások sorát Dickinsonnal, kit talán két William szelleme is óvott, egyőjük a közel annyi ideig ismeretlen s feltáratlan Blake, másikkuk a mindmáig fölfoghatatlanul mély emberismeret színpadi mestere. S hát Whitman, kinek, bár kevésbé volt saját kora adósa az elismeréssel, de mégis várnia kellett a baljós huszadik század első évtizedéig – amikor, ha a kor valóban értelmére hallgat, s azokra, kiket – a születő nagyok mellett – fölfedezett az utókor, akkor-akkor talán – minő hamisítatlan utópia – minden másképp alakul. De nem így történt. Hiába folytatta a nagy menetelést lelkünkért Pessoa, Ginsberg, s hát végképp rekesszük el a föltoluló életmű-hasonlatok mint metaforák áradását; a soha nem lankadó másféle nagy menetelések irama tűnik lankadatlanabbnak...

Mondottam hát, tűnődtem én ezen a nagy ívűen pusztuló korokba s a nyeretlenségként veretlen csapatba illesztésen, talán meg is fontoltam volna, de a versek fölötti tűnődésemet félbeszakította egy napilap-interjú töredéke. „Ki fog győzni a kultúrharcban?” – kérdik a tehetséges kortárs művészt, s ő fürge optimizmussal vágja rá a feleletet: „A kultúra.” Ó, kedvesem, sóhajtunk itt fel, ez csak itt és most immár maga a harmincéves háború, de ha túlnézünk rajta, ha merjük komédia-ként szemlélni, sem fog legott kacagtatni a látvány – leszámítva a pennák fegyverszüneteit, mikor a játszódó indulatok játépuskái ontottak valódi vért; a köztes időkben a kultúra maga csak *igyekezett* győztesnek látszani. Nagyon pontos képet fest nekünk erről HZI, műhelye újabb kötetében is a teljesség pannójának megfestésére törekszik, „nagyjából mindig ugyanoda lépve” (fogódzó), s nem adja föl, figyel, rögzít, s mindenekelőtt vár: „nyitva vagyok, hogy / benyithasson a világ / éjjel és nappal” (non stop) üzeni, hol erőszakolt, hol magától értetődő türelemmel.

Villanások, izzások, hűvös, vagy fölforrósodó szavak bújnak el a lassú, elbeszélő szabadvers-zenére lejtő sorokban, de soha nincs jogunk kételkedni az egyetemeséget ölelő át- és befogókban; ha mégis, akkor arcunkba vág egy plasztikus kép: „...*Minden átkelés / Koppányból Istvánba, Werbőczyből Dózsába, Mátyásból Dobzséba / komolyan erodál a honfű hitén.*” ... „*A szabadulás is így. Amikor végre elhervadsz és / kihajítanak a vázából. Díszelgés közben májusok és novemberek piros betűiben / kiabáltad a gyerekkor indulóit. Tudod, aki egyszer / megégett egy hit miatt, az nem rajzolgat a másik hamujába horogkeresztet, / se csillagot. Az tényleg csak titkok értelme, rózsá.*” (Szabadalmi Tár, hamutartóval). Lehet hátra dőlve eltűnődni azon, nem lenne-e itt annak ideje, figyelve HZI mondataira, hogy szándékosan hibásan idézzük a költőtárs kérdését: értik-e már itt a hexametert is...?

S pihenvést kicsit, lépünk hátrébb HZI kötetétől, merítkezzünk meg a fönti névsor emlékezetében. Hogyan is fogalmazott Dickinson? „Akár harang lenne az ég, / S a lét csak pusztá fül, / És én s a csönd de furcsa faj, / Zátonyon, egyedül. // Elmémbe deszkaszál török / S fokként zuhanok, / Egy-egy világhoz ütközöm / s az eszmélet halott.” No, emeljük csak ide HZI egyetlen sorát, a legutóbb idézett versből: „fogadjam el végre a csönd nagy adományát?” Hivatkoztunk Blake-re, olvassuk hát újra a Tigrist: „Milyen pöröly? mily vasak? / Mily kohóban forrt agyad? / Mily üllőre mily marok / Törte gyilkos terrorod? // S amikor befejezett, / Mosolygott rád a mestered? / Te voltál, amire várt? / Aki a Bárányt, az csinált?” S íme hát HZI a szemlélődésen is átizzó ugyanarról s abból fakadó kérdése: „leltél, uram, hívedben érvet, mondd, Nagypénteken?” (Pázmánd, szőlőhegy).

Van aztán persze egyéb okunk is Hegyi Zoltán Imre kötetét szélesebb, tágasabb parnasszusi kontextusba helyezni. Ám ez az ok ismét csak a napilapok oldalain bukkan elő; szintúgy a kötet olvasása közben került elélem a nagynevű, remek színész és színidirektor interjúja, abban is sok-sok értékes, de azzal együtt amolyan pillanatra reagáló, pillanatnyi üzenet között ez a mondat: „...a kortárs szerzőkkel meghittebb viszonya van az embernek, nem az apám polcáról veszem le őket, hanem az én életemet írják.” Értem én, hogy mire gondolt, értem, csak nem szeretem, miként néhányan a humort vagy az iróniát. Itt, ebben a véletlenszerűen fölbukkant pillanatnyi olvasmányban fogalmazódik meg nagyon pontosan, nagyon pregnánsan: miért bujkál bennem az, hogy mostanában, pár évtizednyi olvasás után ráuntam azon kortársaimra, akik folyton-folyvást rólunk-időben fogalmaznak, önmagukból írnak a világról, míg a világ épp csak átzúdul rajtuk; dagály s apály elválnak bennük, pedig minden történésünk e kettő nászából születik, vagy hal. Még klasszikusokra mutató parafrázisaik is mintha csupán mankóként szerepelnének, s nem hatnak revelációként. S ezzel szemben miért hat azonnali s azon túl egyre fokozódó izgalmat keltően az olyan szerző; *példaként említjük HZI-t*; akivel kapcsolatban úgy érezzük: abba az egyetemes, hosszú-hosszú, a teremtés kezdetének pillanatától eredeztethető dialógusba von be, leszünk

annak részesévé, válunk beavatottjává. Igen, abba – mert ha belegondolunk: az, és csak az az *egyetlen* párbeszéd számít, jelent, üzen nem bármit, hanem valamit. A legfontosabbat. Olykor, persze, nehéz dönteni, érzékelni, fölismerni. Van, hogy az egyszerűbb parafrázis valójában az első lépés, és van, hogy a paradigmaként ünnepeelt változásról derül ki: csinosan árkolt tévút. S végképp nem szabad intertextualitásra gondolnunk akkor, amikor – bár a szókép hasonlatos – a szó töve mutat a lényegre; arra a bizonyos egyetlen metaforára, egyetlen párbeszédre. Igen, sok értékes munka bújik ám meg apáink polcain, a még több irgalmatlanul unalmassá vált potomság között, ahogyan apáink apáinak könyvei között, és a sort folytathatnánk ismét messze a nyomtatás kezdetének előtti időkig, akár ha föl is sóhajtván, kicsiny cinizmussal: akik a mai kor dúlását az ama időkben történt alexandriai könyvmáglyához hasonlítják, tudják-e, hogy akkor, abban mennyi potomság kapott lángra a – meglehet – fölbecsülhetetlen értékek mellett; no de hát mennyi *azóta* keletkezett értéket hagy figyelmen kívül a mai kor, mely ismét a pusztítás küszöbéig juttatta önmagát?

Mondhatják, kissé szokatlan gondolatokat csempészek egy verseskötet értékelésére vállalkozó írásba, de magam úgy vélem: azt, amit valami vagy valaki eszünkbe juttat, ki kell mondanunk. „*A szellem világa hatálytalan*” (Palotai tornyok) írja a szerző, joggal vallom hát én is ezt kötete kapcsán. Annak, persze, költői-költészeti erényei mellett sem szó nélkül tovaballagva, de hát az ugye csak olyan elvárás, mint egy rangos vörösbortól az ízharmónia. Kortyolgatjuk, szinte csep-penként, s ha ránk förmed az egészségünkre okkal vigyázó társ, hogy mit iszol, szelíd ártatlansággal feleljük: ó, csak rubin teát, sárga páragózt... Hadd soroljak hát föl néhány kortyonyit abból, címek, hivatkozások nélkül, csak úgy, az átlapozással kezdő olvasók kedvéért. „*szőlőtőkék kifosztott menetoszlopában szalonnázták el a lelkesedését*”; „*harminc betárazott írásjellel*”; „*egy szárnycsapás szeretnék lenni, amelyik / a bolygó bőrébe vág*”; „*az gyógyít ami megbetegített*”; „*a test így ... fel ejti magát*”; „*Az ősök titkai márvány alatt. Nyugodjatok. Ha tudtok.*”; „*Egy fényképen boldogan mosolygok / a nagyapám karjában, ... Tenyérre próbált fecske.*”; S zárjuk egy hosszabb kiemeléssel, ismét a gondolat áramköréhez kapcsolódva: „*A panoráma lábánál a legújabb áldozatok - / csapjuk a többihez. Várostromok hullahada. Pestis. / A prosperálás szüneteiben kiömlő folyamisten elragadtatása. / Forradalmak és ágyúzás. Ágyúzás és forradalmak. / Aztán ostrom megint. A víz már csak víz. A folyó már csak folyó. / Partra hajtott, menetből térdeplő, golyó ütötte csillagok. / A panoráma lábánál a legújabb áldozatok. Nem a víz éhes. / Nem azt reméltük, amit kellett volna, és nem attól féltünk, amitől kellett volna.*”

Lassan hát, hogy ne éljünk vissza soraim olvasóinak türelmével, akik ezért ne a figyelmen kívül hagyással büntessék HZI sorsválasztó könyvét, rá kell fordulnom az utolsó bekezdésekre. De úgy, mintha most kezdenénk. A kötet, miként címe is jelzi, kétfejezetnyi verset tartalmaz; azok megfelelő szilárdsággal állnak egymás mellett, de vélhetően külön-külön is méltóságos lenne megjelenésük. (A 'Négy

kvartett' például Dürer, de még inkább William Blake rézkarc-részleteivel pazar kiállítású lehetne. Mely önálló értéket a belív, a címlappal ellentétben, egyértelműen jelzi. S amúgy nem ez az egyetlen – amúgy apró – hibája a címlapnak, Zsubori Ervin munkájának.) De így, egymásra rímeltetve is hordoz sajátos, ebből fakadó értékeket; az első összeállítás valóban egy fejlődés-regény lírai ciklusának is fölfogható, amelyből kifakadnak majd (a második fejezetben) a mesélt-regélt-átadott múlt és a tapasztalatokon alapuló jelen elégiákká és/vagy szimfóniákká lényegülő elemei; avagy hát amikor 'a gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újra tölt' lehetővé teszi a papírra vetülés gesztusát, mert az szükségszerű, elengedhetetlen, akkor is, ha hiábavaló. Ennek tényéhez – a hiábavalósághoz – való eljutás lépéseinek foglalata a 'mit is tanultam'; az a csavargókönyv, útkeresés-könyv, melyben a múlt és jelen egymásra vetüléséből csak egyféleképpen olvasható ki a jövőtlen idő; gyűlik abban megannyi versképfotográfiája „*horrodíszletnek*”, „*zsákmányállat-létnek*”, „*köddarócos hajnaloknak*”, „*megesett bűnnek*”, „*fonnyadó életfilmnek*”, ám ezek a szavak, a jelzők egyszerű tényekként olvasandók; térképjelek, szócikkek, az elmondás kényszeréhez szükséges megnevezések és az elmondás nyelvének megalkotása mindazon történéshez, melyekből majd és most és mindörökké megszületik a 'mit is tanulunk' esszenciája. „*szóval a feladat adott / ebből írd ha akarsz / védőbeszédet*” (a feladat) rögzíti a szerző maga is e sajátos *vanderbuch* záró soraiban. A magyarázata annak a – mondjuk így – legkisebb közös többszörösként megtalált fölismerésnek, hogy az életünk s „*az életed is praktikum és költészet*”. S „*ha bármelyiket elzárod magadtól / úrében bolyhos hiába takarított / pormacsakaként megül / a halálfélelem*” (mandulavirágos).

S jön, másodikként, a *Négy kvartett*, az immár megtalált nyelvezet s tartalom (lásd alcímét: „*védőbeszéd helyett*”) által megfogalmazva. S ez a *Négy kvartett* pedig már egyértelműen elégia, miként a duinói verskolosszusok is azok, ám a *Négy kvartett* egyértelműen szimfónia, miként Weöres 'tizenegyé' is az. Azaz hát – egyértelműen költőnk munkái – bárha, természetesen, „szabálykövető” szerzői főhajtás T. S. Eliot címazonos műve előtt. Annak fölépítését, gondolatlépcsőit, helyenként mondatritmusait követvén azonban mégis saját, egyedi léteposzát vetíti elénk a szerző, úgy, hogy abban a főntebb említett mesterek lélegzetvételeire is rávéphetünk. A fölismerés és az elfogadás útporából szőtt himnikus vallomás a muszájról; hogy azt, ami van, kell elfogadnunk, mert azt kell elfogadnunk, ami van; „*A marionett / elvagdossott kötelénél fogva tartja fenn magát.*”; az emberiség előtti és utáni idő előtti és utáni főhajtások, akár ha époszok szólnak itt az olvasóhoz, s a költő a katarzisok erejével csillapítja olvasóit, amikor egy tragédiáról beszél, abban a tér és idő ott megtörtént tragédiáinak összességét vetíti egymásra, hogy értsük meg ez által is – minden csak ismétlődik, ennek ha vége is, már készül valahol a következő iszonyat, de meg kell tanulnunk élni akkor is; leélni a teljességkiteljesedés illúzióját, kívánva azt, ami kiteljesíthetetlen; „*Füvek frissen vágott siko-*

lyában / nevetséges, bús, tékozt idő.” Így lép a végtelen múlt és jövő vándorai közé a szerző, így lép batyujában ezzel a kötettel, mely semmiképp sem a hiábavalósággal történő leszámolás, és a sors iránytűjének helyes pozícióba fordítása, miként ezt a borítószóveg – amúgy amellyel többnyire egyetértek – állítja, csupán annyi történik, hogy a költő kimondja, folytatván az iménti idézetet: „Legyen. Legfőképp csak szeressem, / ahogy itt és most és mindig / a felhallatszó gyereknevetést.” (Palotai tornyok). Azt gondolom, összegzésként, Kállay Kotász Zoltánnal (a fülszóveg írójával) ellentétben, hogy épp a hiábavalóság kimondása az egyetlen járható út; annak fölismérése, hogy minden járhatónak tűnő út járhatatlan, csak az vezethet s vezet el valahová, amely benned indul magad felé; s az egyetlen dialógus irányába. Tened csak egyet adatott: tanítsd lélegezni a lelkeket, s ha mégis már mindent menthetetlennek látsz, tartsd vissza önmagad lélegzetét! Mert hát Zénón legendája valóban legenda csupán...?

„Szóval nincs értelme elköszönni.” Még.

(Hegyi Zoltán Imre: *mit is tanultam / Négy kvartett. Versek. Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2019.*)

Mikóczy Dénes: Hírnök